

CB

1503

Prijs 15 cent

T A L A S A

EEN TEGENHANGER
VAN
PAPA I WOENTE

DOOR
ALB. C. KRUYT

Zending van het Nederl.
Zending-genootschap, te
Posso

VERGEEFEN DOOR DEN „BOEKHANDEL VAN
DEN ZENDINGS-STUDIE RAAD" - DEN HAAG

**Uitgaven van het
Nederlandsch Zendinggenootschap:**

„Mededeelingen” vanwege het Ned. Zend. Gen.

Tijdschrift voor Zendingwetenschap, onder Redactie van Dr. A. M. Brouwer, J. W. Gunning, en Joh. Rauws. Verschijnt 4 maal per jaar. Prijs / 2.40 per jaargang.

„Papa i Woente”

door Zending Alb. C. Kruljt met foto.

Een zeer interessante levensschets van een der voornaamste Toradja-hoorden in Midden-Celebes.

Per exemplaar 15 cent. (Bijna uitverkocht).

„Onze eerstelingen onder de Possanen”

door Zending Ph. H. C. Hofman, met foto.

1 exemplaar 5 ct. fr. p. p. 6 cent.

25 exemplaren 4 ct. per stuk.

„De Deli of Karo-Batak Zending”

door Zendingen J. H. Neumann, E. J. van den Berg, G. Smit en L. Bodaan

per exemplaar (met 8 illustraties) 12⁵ cent fr. p. p.

**„Het Nederl. Zendinggenootschap,
wat het doet en wat het wil”.**

Form. 24 bij 17 c.M., groot 25 pagina's.

Onmisbaar bij Zendingstudie.

Dit rijk geïllustreerd werkje, met een kaartje van ieder arbeidsveld, geeft een overzicht van den huidige toestand van het werk van het Nederlandsch Zendinggenootschap.

1 exemplaar 25 ct.

10 exemplaren 20 ct. per stuk.

25 „ „ 15 „ „ „

100 „ „ 10 „ „ „

Deze uitgaven zijn verkrijgbaar bij het Nederlandsch Zendinggenootschap, Rechter Rottekade 63, te Rotterdam, en bij uitgever dezes:

Boekhandel van den Zendingstudie Raad
Javastraat 78, den Haag

J. J. Boijvoorn

Bibliotheek Z.S.R

BIBLIOTHEEK 71
Nederlandsche 71
Zendingsraad 211

TA LASA EEN TEGENHANGER VAN
PAPA I WOENTE

TA LISA

DE VERVOLG

PARANOMIE

DE VERVOLG

DE VERVOLG

STOOMDRUKKERIJ VAN DE STICHTING »HOENDERLOO«

BIBLIOTHEEK
Nederlandsche
Zendingsraad

TA LASA

EEN TEGENHANGER

VAN

PAPA I WOENTE

✓ DOOR

ALB. C. KRUYT

Zending van het Nederl.
Zending-genootschap, te
Posso

UITGEGEVEN DOOR DEN „BOEKHANDEL VAN
DEN ZENDING-STUDIE RAAD" - DEN HAAG

PAPA I WOENTE

TA LASA

TA LASA

Een tegenhanger van Papa i Woente

Nadat het Nederlandsch Indisch Gouvernement in 1906 orde had gesteld op de zaken in Midden-Celebes, werd de Posso-streek, met uitzondering van de landschappen Onda'e en Palande, in twee distrikten verdeeld, elk onder een eigen hoofd. Het eene distrikt is Pebato, met uitzondering van het dorp Mara'ajo geheel aan den linkeroever van de Posso-rivier gelegen. Met het hoofd van deze streek, PAPA I WOENTE, heb ik u reeds in kennis gebracht.

Het andere distrikt heet Lage, omdat het voormalige landschap Lage daarvan het voornaamste deel uitmaakt; maar overigens worden daartoe nog gerekend alle dorpen aan den rechteroever van de Posso, een gedeelte van den Oost- en den Zuidkant van het meer, benevens de Noordelijke en Westelijke oevers daarvan. Lage is dus heel wat grooter dan Pebato. Het distrikthoofd van eerstgenoemd landschap heeft dan ook maar één onderdistrikthoofd; het hoofd van Lage daarentegen heeft er drie onder zich.

Het eerste distrikthoofd van Lage was PAPA I MELEMPO. Bij zijne aanstelling leed hij reeds aan keeltering, waaraan hij spoedig is bezweken. In zijne plaats werd benoemd het toenmalige onderdistrikthoofd TA LASA, van wien ik u in deze bladen een en ander wil vertellen. Ik heb hem genoemd: *een tegenhanger van PAPA I WOENTE*, en gij

zult spoedig bemerken, dat deze TA LASA in alle opzichten eene tegenstelling vormt met zijne ambtgenoot in Pe b a t o.

Eéne tegenstelling zal u zelven reeds dadelijk opvallen, wanneer gij het uiterlijk der beide distriktshoofden met elkaar vergelijkt. (Zie de voorin geplaatste illustratie). PAPA I WOENTE heeft een grof gezicht, over het geheel een boersch voorkomen, maar over zijn gelaat ligt altijd een goedmoedige, welwillende glans. TA LASA daarentegen is fijner gebouwd, met scherpe gelaatstrekken, en een laatdunkenden trek op het gelaat. Met PAPA I WOENTE voelt ieder zich aanstonds op zijn gemak, met TA LASA is dit niet het geval.

Ik maakte met TA LASA nog eerder kennis dan met PAPA I WOENTE. Ik zie hem nog voor mij staan in de tweede maand van mijn verblijf te Posso (Maart 1892), met zijne schrandere kraalooogen op mij gevestigd. Hij was met een vaartuig, volgeladen met damarhars, gedroogde huiden en rotan, de Posso-rivier afgezakt, en weldra zag ik hem dan ook druk onderhandelen met een Chinees over den prijs van hetgeen hij met zich had gevoerd.

Ik trachtte dadelijk zijne vriendschap te winnen, en dit scheen mij spoedig te gelukken, zoodat hij mij telkenmale kwam opzoeken, wanneer hij weer rotan aan het strand kwam brengen. En wanneer ik hem van God vertelde, luisterde hij steeds aandachtig. Ik was niet verwend op dit punt, en het verwondert mij niet, dat ik telkens in mijne eerste dagboeken de hoop vind neergeschreven, dat deze man wellicht het eerst zijn hart aan Jezus zou overgeven. Volgens dat dagboek maakte hij mij met een geschenk van twintig eieren kinderlijk blij; hij vroeg er later wel eene schaaft voor, maar de omstandigheid, dat hij dit werktuig niet zonder meer van mij afbedelde (zooals

men in dien tijd altijd deed), nam mij voor hem in.

Steeds wanneer hij bij mij kwam in het kleine huisje, dat ik toen bewoonde, had hij iets met mij te verhandelen, nu eens een paar varkens, dan weer een zak rijst, dan weer vroeg hij mij hem zijn rotan of zijn was af te koopen. Meer dan eens bezorgde hij mij een gevoel van groote teleurstelling, wanneer hij onmiddellijk na een gesprek over een godsdienstig onderwerp mij over zijn koopwaar begon te spreken.

Ik herinner mij, dat ik eens met hem en een aantal andere Possoërs stond te kijken naar een aankomend vaartuig. „Ligt den arm eens op”, zei hij plotseling tot mij, en toen ik dit gedaan had, ging de kleine man naast mij staan, om onder groote vroolijkheid van de omstanders te laten zien, dat hij nog juist onder mijn arm door kon.

In April 1892 bracht ik aan TA LASA mijn eerste bezoek in zijne 15 Kilometer van het strand verwijderde woning te Watoe Awoe. Altijd had hij wat te vragen: Hoe ver Holland wel van Posso lag? en in welke richting? en of wij daar zóó dicht bij den horizon woonden, dat we den hemel met de hand konden aanraken? Hij bleef mij verbaasd zitten aanstaren, toen ik hem vertelde, dat er in Holland steden waren met meer inwoners dan heel Posso-land bevat; en ik verdenk er hem van, dat hij mij in zijn hart voor een leugenaar heeft uitgemaakt; maar zoo iets zeggen doet de beleefde Toradja niet.

Dan weer moest hij weten of alle menschen in Holland blank waren, dan of er ook zwarte menschen voorkwamen. En o ja, hij had pas kennis gemaakt met Engelschen; van hen wilde hij ook wat meer weten. Een klein jaar vóór mijne komst te Posso was daar een stoomscheepje geweest, de Glangy. Twee Engelsche (Australische) goudzoekers waren aan wal gestapt, en tot het tegenwoordige dorp

Pandiri het land ingegaan om dit te bezien. Toen het Bestuur te Gorontalo van dit bezoek vernam, werd vlug om de gouvernementsstoomer gevraagd om de Glangy aan te houden, maar dat schip kon met zijn 6 mijls vaart de Glangy niet krijgen, die ongeveer 9 maakte. Het bezoek van de Glangy was de onmiddellijke aanleiding tot de plaatsing van een controleur te Posso, een paar jaar later.

Die goudzoekers had TA LASA ook ontmoet. Deze heeren hadden door den tolk laten zeggen: wij zijn geen Hollanders, maar wij zijn Engelschen. TA LASA wist alleen van de Engelschen, dat ze roode gezichten hadden, en nu wilde hij graag weten, of Holland en Engeland ver van elkaar lagen, en of wij dikwijls bij elkaar gingen koppensnellen.

Bijzonder belang scheen hem het begraven der dooden in te boezemen. Maar hoe nu, als iemand eens stierf op de groote reis van Holland hierheen, waarvan ik hem juist een en ander had verteld? Dan wordt het lijk in zee neergelaten. Maar als nu eens een hoofd, een kabosenja aan boord stierf, zou diens lijk dan ook in zee worden begraven? En op mijn bevestigend antwoord keek hij mij een poos stil verbaasd aan. Zonderlinge menschen toch, die Hollanders!

Zoo waren mijne eerste ontmoetingen met dezen man. Langzamerhand heb ik hem goed leeren kennen, en ik wil trachten een beeld van hem te schetsen.

TA LASA woonde in den tijd voordat het Gouvernement orde op de zaken kwam stellen, te Watoe Awoe, eene kleine nederzetting aan den rechteroever van de Posso-rivier. Tegenwoordig is daar een groot dorp met bijna 600 inwoners, want het Gouvernement heeft een aantal gehuchten daar tezamen gebracht. Zijn eigenlijke dorp, waar ook de tempel stond, was Lebanoe, gelegen op

een kegel van kalksteen, ongeveer 500 M. boven den zeespiegel. Wanneer men met de boot te Posso aankomt, ziet men dezen kegel zeer duidelijk van zee uit.

Een paar maal heb ik dien berg beklommen, en de moeite werd dan rijkelijk beloond door het prachtige vergezicht, dat men over het land heeft; vooral het gezicht op de Posso-rivier, die zich met vele bochten door het laagland naar zee spoedt, is eenig mooi. Boven op dezen berg stonden een paar huizen, die bewaakt werden door twee slaven en twee gebrekkige slavinnen, van wie ééne een kind had. Water en voedsel werden telkens voor eenige dagen naar boven gebracht.

TA LASA en zijn onderhoorigen woonden allen aan den voet van den berg in het laagland; en het dorp Lebanoe werd alleen onderhouden om te dienen tot toevluchtsoord in tijd van oorlog. Toen zich een bestuursambtenaar te Posso had gevestigd, kon ik TA LASA overtuigen, dat hij niet meer bang behoefde te zijn voor een oorlog met andere Toradjastammen, daar het Gouvernement nooit zou toelaten, dat in de onmiddellijke nabijheid van zijne vestiging werd gevochten. Toen heeft TA LASA zijn dorp boven op den berg laten vervallen, en zelden ging iemand meer naar boven.

Een Posso'sch hoofd was eertijds heel iets anders dan wat wij onder dien titel gewoonlijk verstaan. Een hoofd was de leids- en raadsman van eene familie in den meer uitgebreiden zin van het woord. Over de leden van zijne familie had het hoofd geen absolute macht; men volgde de verordeningen van het hoofd op, maar aan ieder stond het vrij om zich bij een familielid in eene andere nederzetting aan te sluiten. Om zijn wil bij zijne familieleden door te zetten stond het hoofd niet anders ten dienste dan zijn zedelijk overwicht, en middelen als beschaamd maken en vrees aanjagen.

Geheel anders was de verhouding van het hoofd tegenover zijne slaven. Ofschoon het lot der slaven in Posso nooit bepaald hard is geweest, kon de heer hun toch alles bevelen, wat hij wilde, en de slaven hadden te gehoorzamen.

Er was (en is) een groote kloof tusschen de vrijen en de slaven. Men kan bij een vrijen Toradja niet meer ergernis opwekken, dan op een slaaf wijzende te vragen of deze verwant aan hem is. Met onbeschrijfelijke minachting in zijne stem kan hij dan antwoorden: „dat is een slaaf”. Wanneer men alleen aanneemt, dat slaven ontstaan zijn uit lieden, die eerst door schuld pandeling en later slaaf zijn geworden, of dat zij nakomelingen zijn van krijgsgevangenen uit andere Toradja-stammen, dan wordt die minachting niet voldoende verklaard. De Pebato-Toradja's, tot wie PAPA I WOENTE behoort, hadden ook eenige slaven, maar dezen waren inderdaad krijgsgevangen Toradja's, of om schulden verkochte lieden van andere stammen. Deze slaven, die dus volksgenooten waren, werden nimmer met die minachting behandeld, waarmee de To LAGE de zijne behandelde. Hoogstwaarschijnlijk zijn de slaven der To LAGE afstammelingen van een volk, dat al in Midden-Celebes woonde, toen de Toradja's daar kwamen; dat volk werd toen onderworpen en tot slaven van de overwinnaars gemaakt. De minachting voor slaven heeft dus waarschijnlijk haar grond in de omstandigheid, dat zij oorspronkelijk van een anderen stam zijn dan de Possoërs zelve.

TA LASA had nogal veel slaven, en hij wachtte er nog veel meer van een oom, die kinderloos zou sterven. Naar Posso'sche gewoonte at TA LASA tezamen met zijne slaven in de voorgalerij van het huis; maar hij moest er steeds op bedacht zijn om zijn prestige tegenover hen op te houden. Meermalen hebben wij het bijgewoond, wanneer wij zijne gasten waren, en de heer ADRIANI of ik iets aardigs hadden

verteld, waarom het heele gezelschap lachte, dat TA LASA — die zooals wij straks zullen zien, zeer gevoelig is voor geestigheden — zijn aandrang tot lachen bedwong, want het had geen pas om tezamen met zijne slaven om iets te zitten lachen.

Steeds moest TA LASA er voor waken, dat de afstand tusschen hem en zijne slaven bewaard bleef, en daartoe mocht hij zich nooit geven, zooals hij was; altijd moest hij in den vorm blijven. Daarom paste hij ook goed op, dat zijne slaven steeds in den vorm bleven. Godsdienstigheid ontaardde in vormelijkheid. Bij godsdienstige feesten moesten dan alle gewoonten tot in kleinigheden worden opgevolgd, want TA LASA voelde, dat als aan den vorm der dingen werd getornd, zijn en anderer gezag over de slaven gevaar zou loopen te verminderen. Dit ging tot in nietigheden.

Eens zat ik met TA LASA in zijne woning te praten, toen een kleine slavenjongen onder het huis zijn tol opzette. Evenals in Holland het tolleren en vliegeren aan bepaalde tijden gebonden zijn, is zulks het geval met enkele Posso'sche spelen. Zoo mag pas worden getold, wanneer de rijst vrucht begint te dragen. Bij de Toradja's heeft de tijdsbepaling van deze spelen een godsdienstigen achtergrond; misschien was dit bij de oude Germanen ook het geval, maar dit weten wij niet meer.

Nu had de slavenjongen zijn tol te vroeg opgezet, want er was nog geen enkele akker waar de rijst al vrucht droeg; het tolleren was dus verboden. In den stam van PAPA I WOENTE zou men den jongen eenvoudig gezegd hebben met tolleren op te houden, maar in den stam van TA LASA, waarin zooveel meer van den vorm der dingen afhing, moest tegen dit overtreden van de gewoonte strenger worden opgetreden. „Laat mij je tol eens zien,” riep TA LASA den jongen toe, en deze bracht onergdenkend het speeltuig aan

zijn heer. Zoodra deze het voorwerp in handen had, trok hij zijn kapmes en hakte het ding in vele kleine stukken.

Altijd er op bedacht om den afstand tegenover zijne slaven te bewaren, kon TA LASA nooit goed velen, dat wij vriendelijk tegenover hen waren; die vriendelijkheid van de Hollanders zou de slaven maar uit den band doen springen. Zoo had de familie ADRIANI eens een kleinen slavenjongen tot zich genomen, op verzoek van diens heer, een bloedverwant van TA LASA. De heer van het slaafje was in geldverlegenheid geraakt, en vroeg aan de familie ADRIANI hem met f 100 te helpen; als pand bood hij aan, dat het ventje, GADERA geheeten, zoolang bij hen zou blijven. In dien tijd, toen wij bijna overal nog gesloten deuren vonden, grepen wij ieder middel aan om de hand op het volk te kunnen leggen. Wij wisten ook, dat een Toradja niet spoedig f 100 bijeen heeft, en dat wij er daarom op konden rekenen zulk een kind lang genoeg bij ons te kunnen houden, om eenigen blijvenden invloed op hem te krijgen. Zoodra echter TA LASA vernam, dat GADERA bij de familie ADRIANI was, spande hij alle krachten in om f 100 bij elkaar te krijgen, ten einde het kind zoo spoedig mogelijk in te lossen, want bij de Hollanders zou hij maar worden verwend, en dan zou hij als slaaf voor de familie verloren zijn. Zijn toeleg gelukte, zoodat het verblijf van GADERA bij de familie ADRIANI van korten duur is geweest.

Een van de vormen waarin het prestige van personen hoog wordt gehouden is het verbod om den naam van dien persoon uit te spreken.*). Er werd nauwkeurig opgelet of

---

*). Zoo is het bijvoorbeeld aan de slaven van Ta Lasa verboden om de plant toewa bij haren naam te noemen, daar Ta Lasa zelf Ndoewa heet. Ta Lasa, „Oom van Lasa“, is zooveel als zijn „van“. Sprekende van de toewa-plant, zegt een slaaf toebehoorend aan Ta Lasa: „wortelplant“, omdat van de toewa alleen de wortels worden gebruikt.

de slaven zich stipt aan dit verbod hielden. Een van de woorden, in den kring van TA LASA verboden, was Oeë, het gewone woord, voor water. Daarvoor gebruikte men o w a i, het woord voor water bij de Berg-Toradja's. TA LASA zelf moest daarin natuurlijk het voorbeeld geven, en hij sprak dan ook trouw van o w a i.

Eens geleidde hij in 1896 MEVR. ADRIANI naar het POSSOMEER. Door onvoorzichtigheid van een der jongens raakte een grasveld in brand, en enkele gevulde rijstschuren dreigden een prooi der vlammen te worden. Dadelijk snelde TA LASA naar het dorp en riep om o w a i, o w a i. Wanneer hij in de agitatie toen in zijne moedertaal om o e ë had geroepen, zou dit niemand hebben verwonderd, maar ook in deze omstandigheden vergat hij het gebod niet.

Ik kan niet nalaten nog even in het voorbijgaan iets van dit woord o e ë te vertellen. Op eene van mijne reizen kwam ik weer eens te WATOE AWOE aan de woning van TA LASA. Ik vond echter het huis ledig, daar allen waren gaan visschen. Alleen een slavenjongen van circa 10 jaar was thuis. Daar ik grooten dorst had, vroeg ik den jongen: „breng mij eens wat o e ë (water).” De jongen bleef mij vragend aankijken. Ik herhaalde mijn verzoek, maar de jongen bewoog zich niet. Ik stond juist op het punt den jongen zijn gebrek aan hulpvaardigheid te verwijten, toen ik mij op eens bedacht: we zijn hier in de o w a i-streek; misschien kent hij het woord o e ë niet. „Ventje, brengt mij eens wat o w a i”, zei ik. En ja waarlijk, dadelijk stond hij op, en bracht mij het gevraagde.

Wanneer ik het scheppingsverhaal had verteld aan heidenen, en daaruit de logische gevolgtrekking had gemaakt, dat Toradja's en Hollanders van één geslacht zijn, en dat ons aller God dus ook dezelfde moest zijn, vroeg men mij wel eens hoe het dan kwam, dat de taal der Hollanders zooveel

verschilde van de „rechte“ taal (bedoeld werd daarmede het Posso'sch). Ik heb hun dan altijd dit kleine voorval meegedeeld om hun aan te toonen, hoe spoedig eene taal zich in twee takken kan splitsen.

Een van de dingen, waarop de hoofden bij de To LAGE het scherpst moeten letten om hun gezag over de slaven te blijven handhaven, is dat geen vrije vrouw zich afgeve met een slaaf. Op zoo iets stond de doodstraf voor beiden; te meer nog wanneer de vrouw gehuwd was. Zulk een lot moest ook eene der vrouwen van TA LASA ondergaan. TA LASA had drie vrouwen, zusters van elkaar, die elk hare afzonderlijke woning hadden. Op de oudste, ROEMODAE geheeten, kom ik beneden nog terug.

Eens dan kwam het TA LASA ter oore, dat de middelste zijner vrouwen overspel had gepleegd met een slaaf. Om zekerheid te krijgen ging hij eens midden in den nacht naar de plaats, waar de beschuldigde woonde, en luisterde onder het huis de daarin gevoerde gesprekken af; dit is een gewoon middel der Possoërs om achter eene duistere zaak te komen. Uit die afgeluisterde gesprekken nu bleek ten volle de schuld zijner vrouw. Stil keerde hij naar zijne andere woning terug, en den volgenden dag zond hij twee zijner neven uit om het doodvonnis te voltrekken: de slaaf werd afgemaakt op het oogenblik, dat hij palmwijn van den boom ging halen, en de vrouw werd in hare woning overvallen.

De heer ADRIANI en ik hebben beiden hem ernstig over deze zaak onderhouden; wij trachten hem te doen voelen, dat hij eigenlijk de oorzaak was van het overspel zijner vrouw; want door drie vrouwen te huwen kon het wel niet anders of hij moest er eene verwaarloozen, en deze verwaarloozing had haar tot zonde verleid. Ik geloof niet dat TA LASA veel voelde voor hetgeen wij zeiden.

Een paar jaar daarna trof een nichtje van hem bijna het-

zelfde lot. Ook zij had zich afgegeven met een slaaf, maar gelukkig kwam dit feit ter oore aan TA LASA'S oom — dien ik boven reeds even heb genoemd — voordat TA LASA het wist, en door tusschenkomst van dien oom zijn de schuldigen toen in het leven gebleven.

Zoo wist TA LASA zich onder zijne onderhoorigen te laten gelden. Hoe stond het echter met zijn invloed buiten dien kring?

Voordat het Nederlandsch Indisch Gouvernement hoofden aanstelde over landstreken, waren er in Posso-land hoofden wier macht reikte buiten hun eigen kring van naaste familieleden en slaven. Maar sommige van deze familiehoofden hadden grooten invloed gekregen in een uitgestrekt gebied. Dezen invloed hadden zij aan hunne karaktereigenschappen te danken. Zulke hoofden moesten dapper zijn, zoodat de menschen uit andere dorpen vertrouwen in hen stelden, en zich gaarne onder hunne bevelen plaatsten, wanneer er oorlog kwam, want men wist dan roem te zullen behalen. Zulke hoofden moesten gevat zijn in het spreken en scherpzinnig in het aanbrengen van argumenten, want dan liet men gaarne zijne rechtzaken door hen behandelen in de hoop het te zullen winnen. Maar dan moesten die hoofden het er ook voor over hebben, om vandaag hierhenen, morgen daarheen te gaan, om vergaderingen bij te wonen waar rechtzaken werden afgedaan. En dan moesten zij ook altijd bereid zijn om een gedeelte van de boete te betalen, wanneer zij de zaak, waarvoor zij pleitten, verloren. Verder werd van hen verwacht (en hunne dapperheid was daarvoor een waarborg), dat zij de zaak, die zij bepleitten desnoods met het zwaard zouden verdedigen. En ten slotte moesten zulke hoofden er op rekenen altijd veel gasten te hebben, want velen uit verafgelegen streken kwamen telkens hun raad inwinnen.

Zulk een hoofd was PAPA I WOENTE, en zulk een hoofd was ook PAPA I MELEMPO, die eertijds in Kalingoea woonde, ongeveer 4 Kilometer van Watoe Awoe, de woonplaats van TA LASA. Nu gebeurde het dikwijls, dat PAPA I MELEMPO een vertrouwd man noodig had om eene gewichtige boodschap over te brengen naar eene andere streek, of om elders gewichtige inlichtingen in te winnen. Dan werd dit werk aan TA LASA opgedragen, en deze deed het gaarne. Zijn schrandere geest wist altijd nieuwe argumenten uit te denken om zijn tegenstander te verslaan. Overal in het land zijn dan ook geestige uitdrukkingen van hem bekend, en meermalen verduidelijkt een Possoë: zijne rede met: „zooals TA LASA zegt . . .” en dan volgt de eene of andere geestigheid, waarvan er zijn, die door hare algemeene bekendheid misschien op den duur tot spreekwoorden zullen worden.

Laat mij u enkele voorbeelden mogen vertellen van zijne gevatheid uit den laatsten tijd, toen hij reeds tot distrikts-hoofd was aangesteld. De inwoners van Koekoe hadden steeds beweerd, dat in den omtrek van hun dorp geen terrein was, geschikt voor natte rijstvelden. Maar er begon langzamerhand ook gebrek te komen aan droge gronden voor de rijstcultuur. Toen zei de Civielgezaghebber tot de inwoners van Koekoe: „Het is duidelijk, dat deze streek niet genoeg voor uw levensonderhoud kan opleveren; gij moet uw dorp dus verleggen naar eene vruchtbaarder streek. Nu was Leiden in nood, want men wilde toch liever zijn geboortegrond niet verlaten. De nood overwon de gemakzucht en den tegenzin der menschen, en toen werden eenige plekken ontdekt, waar wel sawahs (natte rijstvelden) konden worden aangelegd, zoodat de verhuizing niet doorging.

Zoo hadden ook de inwoners van het dorp Batoe

Nontjoe altijd uit gemakzucht beweerd, dat door eene bepaalde streek geen weg kon worden aangelegd; maar toen een paar jaar daarna de bestuursambtenaar door een zijner landmeters de streek wilde laten opnemen, werd er op eens door de menschen een heel geschikt en niet moeielijk beloop gevonden.

Op de eerstvolgende hoofdenvergadering keek de Civielgezaghebber de hoofden van Koekoe en Batoe Nontjoe scherp aan, en vroeg hen: „Gij, hoofd van Koekoe, hoe komt het, dat zoovele jaren geen geschikten grond voor sawahs kon worden gevonden, en dat deze er nu op eens is?” En gij, hoofd van Batoe Nontjoe, hoe komt het, dat vroeger geen weg kon worden gevonden, en dat deze er nu op eens is?”

TA LASA was bang, dat deze aan hem ondergeschikte hoofden een onhandig antwoord zouden geven, wenkte hen te zwijgen en sprak toen: „Dat vroeger bij Koekoe geen sawahgrond kon worden gevonden, heer, kwam omdat wij, niet gewoon natte rijstvelden aan te leggen, niet wisten hoe die gronden moesten zijn. Maar nu wij deze cultuur in andere dorpen hebben gezien, hebben wij ook bij Koekoe goede gronden kunnen aanwijzen. En wat den weg bij Batoe Nontjoe betreft, wij hebben vroeger gezegd, dat in die streek geen weg was aan te leggen, omdat wij toen de houweelen nog niet kenden, die het Gouvernement ons verschaft. Als wij die eerder hadden gekend, zouden wij vroeger niet zoo gesproken hebben”. Ik denk, dat onze Civielgezaghebber een glimlach niet zal hebben kunnen onderdrukken, en de zaak verder maar met de oogen zal hebben afgedaan.

Een paar jaar geleden kwam een groot gezelschap aanzienlijke Loewoeërs met medeweten van het Europeesch bestuur in Posso-land, om allerlei schulden van jaren her

van de Toradja's te innen. Deze Loewoeërs waren eertijds de meesters der Toradja's, en de oude vrees zat er bij onze Possoërs nog zoodanig in, dat zij niet veel op de beweringen der Loewoeërs durfden zeggen. Onze Civielgezaghebber verwees den leider van het gezantschap naar TA LASA ter voorloopige bespreking der zaken. Deze zeide ongeveer het volgende tot de Loewoeërs: „Ik breng u in herinnering, dat gij in 1903 in Posso-land zijt geweest, en daar oorlog hebt gevoerd met de To Poe'oemboto (tot welken stam de menschen van Pendolo behooren). En gij kent de aloude adat, dat na een oorlog alle oude schulden van weerskanten vervallen zijn, en dat geen der partijen mag manen. Zoo ook zijn nu die oude schulden van ons vervallen. Verder breng ik u in herinnering, dat de hoofden TA MAO en TA BATOKI door u zijn opgestookt en ondersteund, zoodat zij hun verzet lang hebben volgehouden; bij hunne vervolgingen hebben een zestal onzer den dood gevonden. Als gij ons die dooden teruggeeft, zullen wij onze oude schulden aan u betalen". Deze woorden zijn voor een Toradja zóó overtuigend, dat geen der Loewoeërs er iets tegen kon zeggen, en zij stil naar hun land terugkeerden. Later is het door tusschenkomst der bestuursambtenaren tot eene schikking gekomen.

TA LASA had dus geest genoeg om met succes mee te kunnen spreken bij de behandeling van rechtzaken. En hij reisde ook gaarne hierheen en daarheen, want dit maakte hem bij de menschen bekend, en deze bekendheid streelde zijn ijdelheid. Ijdel is onze vriend in hooge mate, en eene uiting daarvan is, dat hij graag hoog opgeeft van hetgeen hij gedaan en gezegd heeft. Andere hoofden waren altijd dom en onwijs; hij daarentegen wist altijd hoe het moest. Wanneer hij een onzer in den ouden tijd naar een of ander offerfeest begeleidde, en wij gingen tusschen de

hutten der gasten door, kon hij zich naar mij omwenden en met een innig glunder gezicht zeggen: „Wie die menschen in die hut zijn, weet ik niet, maar zij kennen mij blijkbaar, want zij lachen tegen mij”. En als hij dan op zijn gemak gezeten was, is het meer dan eens gebeurd, dat hij tot mij zeide: „Weet ge, waarom ik het altijd zoo vervelend vind vriend, om naar die offerfeesten te gaan? Je hoort dan van alle kanten niet anders zeggen dan: daar is TA LASA, daar is TA LASA”. Maar dat onze vriend dit *niet* „vervelend” vond, bewees mij zijn gezicht.

Eens in dienzelfden ouden tijd had de toenmalige controleur van POSSO aan TA LASA gevraagd een nieuw pad te willen laten hakken tusschen POSSO en TOMASA, Drie of viermaal heb ik hem toen tot anderen hooren zeggen: „Ik heb er het land over, dat ik dien weg heb laten hakken-want heel POSSO-land noemt dien weg nu al: TA LASA-weg”. Maar telkens schitterden zijne kleine kraalooogen daar zóó bij, dat ik aanstonds begreep, dat deze klacht meer moest dienen om den naam van TA LASA-weg te propageeren, dan om zijn ongenoegen daarover uit te drukken.

Eens op een nacht ging TA LASA met vier gezellen in een vaartuig de POSSO-rivier op om bij toortslicht op de zandplaten in de rivier het vischnet uit te werpen. Bij het oversteken van de rivier sloeg het vaartuig door onachtzaamheid van den stuurman tegen een in de bedding van de rivier vastzittenden boomstam aan, met het gevolg, dat alle opvarenden te water raakten. De stuurman kwam onder het vaartuig terecht en verdronk; een ander werd door den stroom meegesleurd, en verdronk ook. TA LASA zelf wist de overzijde te bereiken, en ook de twee anderen redden zich. Toen ik kort hierna bij hem kwam en hem mijne deelneming met het ongeval betuigde, begon hij dadelijk te vertellen, hoe dom zijne makkers waren geweest

dat zij zich zoo maar hadden laten verdrinken, en hoe hoe slim hij was geweest, zoodat hij was gered. Vooral bij die gelegenheid deed mij zijne ijdelheid onaangenaam aan; na zulk een groot ongeluk kon ik toch geen spoor van verootmoediging bij hem vinden.

Zijne ijdelheid en zijne grootspraak zijn er in den nieuwen tijd, nadat hij tot distriktshoofd was benoemd, niet minder op geworden. Ik hoorde hem eens tot zijne onder-hoofden zeggen: „Gijlieden moet oppassen, want wanneer ge iets doet, dat niet naar den zin van het Gouvernement is, kunt ge licht verbannen worden; met mij kan dit nooit gebeuren, want ik ken de adat van het Gouvernement heel goed; en al deed ik wat verkeerd, mij zal het Gouvernement niets doen, want ik heb het Gouvernement al vele diensten bewezen”. En dan kwamen weer allerlei verhalen, waaruit men het besluit zou trekken, dat het alleen van TA LASA heeft afgehangen of het Gouvernement hier vasten voet zou krijgen of niet.

In 1910 zou er eene groote vergadering te Tentena worden gehouden. Onze Civiëlgezaghebber, de heer MAZEE zou daar met de verzamelde hoofden een aantal belangrijke punten bespreken, en ik was uitgenoodigd om als tolk te helpen. Tentena is een van de grootste dorpen in Posso-land, aan den Noordkant van het Posso-meer gelegen, dicht bij het punt waar de Posso-rivier het Meer verlaat. Daar heeft zich ook de familie ADRIANI gevestigd, en dit dorp werd indertijd aangewezen als de woonplaats van het distriktshoofd van Lage, zoodat men Tentena min of meer als de hoofdplaats van dat groote distrikt kan beschouwen.

Niet om die reden echter had de Civiëlgezaghebber Tentena aangewezen om daar bijeen te komen, doch alleen omdat het ongeveer in het midden van het land ligt,

zoodat de hoofden van alle streken het even gemakkelijk kunnen bereiken. Maar onze TA LASA was dadelijk gereed om de omstandigheid, dat de vergadering in zijne woonplaats werd gehouden, te gebruiken om zichzelf in de hoogte te steken. „Waarom is deze belangrijke vergadering niet in Kasigoentjoe gehouden, waar het distriktshoofd PAPA I WOENTE woont?” zei hij tot de menschen. „Al is PAPA I WOENTE ook Christen, toch ziet ge hieruit weer, dat het Gouvernement mij hooger stelt dan hem; daarom heeft het alle hoofden, zelfs PAPA I WOENTE tot mij doen gaan.

Onze Civielgezaghebber wilde graag meehelpen aan de opvoeding van dezen man. Het zou immers goed voor TA LASA zijn, wanneer de Bestuursambtenaar hem om eenige tekortkoming eene straf zou kunnen opleggen, teneinde hem te doen voelen, dat het Gouvernement hem volstrekt niet zoo onmisbaar acht. Maar TA LASA is zoo slim, dat hij nooit „te pakken” is. Daar deed zich eindelijk iets voor. De Civielgezaghebber had bevel gegeven, dat in Februari geplant moest worden; TA LASA had tot de menschen in de Koekoe-streek gezegd, dat dit ook wel in April kon, zoodat de Koekoeërs niet op tijd klaar waren. Nu werd hij naar Posso ter verantwoording geroepen. Wel voerde TA LASA tot zijne verdediging aan, dat hij geen „bevel” had gegeven om pas in April te planten, maar dat hij eenvoudig met de hoofden en notabelen van Koekoe aan het praten was gegaan over het planten van rijst, en bij die gelegenheid had hij de opmerking gemaakt, dat vroeger in April werd geplant, en dat de rijst dan toch ook gelukte. Maar de heer MAZEE merkte terecht op, dat zulk een gezegde door de anderen als een «bevel» wordt opgevat, en hij moest gestraft worden, vooral uit een opvoedkundig oogpunt.

Maar nu is het voor den Bestuursambtenaar van Posso

eene moeilijke zaak om geschikte straffen voor de hoofden uit te denken, straffen, die doel treffen, en die toch geen schade doen aan het prestige van het hoofd tegenover zijne onderdanen. De gewone wijze van straffen is, dat het hoofd gedurende een aantal dagen in het kantoor van den Civielgezaghebber moet komen zitten; de man is dan wel in hoog gezelschap, maar hij verveelt zich gruwelijk. Zulk een straf heeft echter weinig opvoedkundige beteekenis.

Zoo mogelijk denkt de heer MAZEE een straf uit, die meer doeltreffend is voor ieder persoon afzonderlijk. Een onderdistrikthoofd, die zeer nalatig was geweest in het regelen van de werkzaamheden tot verbetering van de huizen, werd zijn geweer afgenomen. Deze man is een hartstochtelijk jager, en hij gevoelde het gemis van zijn geweer zóó levendig, dat hij al zijn best deed om de zaak spoedig in orde te krijgen; en toen hij hiermede gereed was, ging hij naar Posso, en kreeg zijn geweer terug.

Aan TA LASA werd nu gezegd om bij wijze van straf eene reis te maken door de Berglandschappen. Dit zou hem goed doen. Teruggekeerd vertelde hij aan de menschen: „De Commandant (Civielgezaghebber) heeft mij opgedragen de Berglandschappen te bezoeken: ik moest maar eens aan de menschen gaan vertellen, hoe het in het Benedenland is gesteld. En dat was noodig ook! Ik heb hun daarboven eens goed gezegd hoe ze doen moesten om het net zoo te krijgen als in mijn distrikt.” — Zoo wist hij er zich tegenover zijne onderdanen weer uit te redden.

Een andermaal had TA LASA aan de menschen van Bantjea toegestaan het graven van een waterleiding een jaar uit te stellen; ook tegen het bevel in. Hem werd gezegd de waterleiding alsnog dadelijk te laten graven. Ja maar, nu had men al op een gedeelte van het land, waar de leiding moest komen, rijst geplant. Welnu, dan moest

hij bij wijze van straf de rijst op de smalle strook, benodigd voor de leiding, aan de eigenaars vergoeden. Wat deed nu de slimmert: hij kocht een buffel, dien hij bij het graven van de leiding liet slachten om door de menschen te worden gegeten. Bij mij komende vertelde hij dat hij uit vriendelijkheid aan de menschen een buffel had geschonken om hun het werk aangenamer te maken. Overal vertelde hij dit en ieder roemde de goedgeefsheid van het distriktshoofd TA LASA.

Maar nu moeten wij nog eens vragen: Hoe stond het in den ouden tijd met den invloed van TA LASA buiten zijn eigen kring? Wij hebben gezien, dat hij scherpzinnig genoeg is om ook door niet-stamgenooten gezocht te worden als pleitbezorger bij hunne rechtszaken. Hij was ook ijdel genoeg om zich gaarne overal bekend te zien. En toch had TA LASA buiten zijn eigen kring weinig invloed. Zijne persoon was overal bekend geworden, maar dit was in de hoedanigheid als afgezant en overbrenger der woorden van het hoofd PAPA I MELEMPO. Invloed had hij weinig. Hoe kwam dit? Omdat TA LASA innerlijk niet dapper is, en omdat hij gierig is.

Zoolang hij achter PAPA I MELEMPO verscholen zijn vernuft kon laten schitteren, was hij de man. Maar zoodra hij bemerkte, dat het er wel eens van kon komen, dat hij zijn pleiten kracht zou moeten bijzetten met het zwaard, trok hij zich terug. Wanneer TA LASA het zelf gewild had zou hij grooten invloed hebben kunnen krijgen, maar wanneer hij vermoedde, dat het hem eenige opoffering zou kosten, dat hij een buffel zou moeten bijdragen aan de te betalen boete, dan hield hij zich op een afstand.

Na den dood van den meermalen genoemden PAPA I MELEMPO was TA LASA de aangewezen man om dezen op te volgen. TA LASA had lang genoeg met de familie ADRIANI

en met ons omgegaan, om zich dadelijk bij het Gouvernement aan te sluiten, toen dit krachtig begon op te treden in Midden-Celebes. Daarom was hij meermalen als bemiddelaar uitgezonden door den Civielgezaghebber, en zoodoende was hij vanzelf meer op den voorgrond getreden. Maar het groote verschil tusschen PAPA I WOENTE en TA LASA is dit: PAPA I WOENTE was al een groot hoofd, vóórdat het Gouvernement hem als zoodanig aanstelde, en TA LASA heeft zijne grootheid alleen aan het Gouvernement te danken. Een hoofd als PAPA I WOENTE is eigenlijk niet te ontslaan, want ook na zijne ontzetting uit zijn ambt zouden de menschen toch telkens naar hem toegaan om raad en voorlichting. TA LASA echter zou, wanneer hij ontslagen werd, weinig meer te beduiden hebben; hij zou naar W a t o e A w o e terugkeeren en als een der notabelen voortleven, zonder veel invloed uit te oefenen op den gang van zaken.

Ja, TA LASA is steeds op gewin bedacht. Hierdoor was hij de eenige, die gehoor gegeven heeft aan onze aanmaningen in den ouden tijd om kokostuinen aan te leggen, zoodat hij nu uitgestrekte kokosaanplantingen heeft, en een vermogend man genoemd kan worden. Vroeger durfden de Possoërs geen kokosboomen aanplanten, omdat gedurende een oorlog, die zoo gemakkelijk kon uitbreken, de vijand eenvoudig de aanplantingen zou omkappen. Maar toen ik TA LASA overtuigd had, dat hij na onze komst alleen het Gouvernement had te vreezen, is hij dadelijk met aanplanten begonnen.

TA LASA is gedurende al de jaren, die mijne vrouw en ik aan het zeestrand hebben gewoond, onze rijstleverancier geweest. In dien tijd kenden de Toradja's in het binnenland van Celebes de waarde van het geld nog niet. Het kon voorkomen, dat iemand u voor een kleinen dienst een rijksdaalder belooning vroeg, alleen omdat hij

wel eens van rijksdaalders had hooren spreken. En wanneer hij dan tot hem zeidet: ik zal u er een hoofddoek voor geven (waarde 50 cents), dan danste hij van plezier, en roemde uwe goedheid. Maar TA LASA begreep reeds vroeg de waarde van het geld. Daarom kocht hij voor broekjes en baadjes rijst op, en verkocht deze aan ons voor de driedubbelde waarde. Maar intusschen bewees hij ons hiermede toch een grooten dienst.

Zijn traktement, dat hij als distrikthoofd geniet, wordt opgepot, en ook hierin vormt hij eene groote tegenstelling met PAPA I WOENTE. Deze laat zelfs misbruik maken van zijne goedheid door de belastingpenningen voor luie menschen te betalen; hij merkt niet eens wanneer er geld uit zijn tasch verdwijnt, en zijne vrouw (INE I MASEKA) heeft tegenover mijne vrouw wel eens eene klacht geuit, dat zij nooit wist, waar PAPA'S geld bleef.

Trouw is TA LASA gebleven in zijn vriendschap voor de familie ADRIANI en voor ons. Telkens wanneer hij te Posso kwam in den ouden tijd, was hij onze gast; en telkenmale wanneer wij in zijne woning kwamen, werden wij daar hartelijk ontvangen. Later, toen wij te Koekoë woonden, zou hij nooit onze woning voorbijgaan zonder ons een lang bezoek te brengen; en hetzelfde doet hij ook te Pendolo, als hij daar komt. Dankbaar erkent hij ook steeds dat hij van den Heer ADRIANI en van mij veel kennis heeft opgedaan aangaande het werken en streven van het Gouvernement, zoodat hij zich dadelijk daarbij kon aansluiten, en hieraan zijne hooge waardigheid heeft te danken. „Wanneer gijlieden toch mij niet hadt onderwezen”, zegt hij, „zou ik zeker zijn gevluht bij het optreden van het Gouvernement, en dan was ik misschien doodgeschoten bij het verzet”.

In de hechte vriendschap tusschen TA LASA en ons is de

beteekenis van zijn persoon gelegen voor het zendingswerk. Nu wij hem hebben leeren kennen, komt de gedachte bij ons op, dat zijn gewinzucht hem misschien er toe heeft gebracht om ons te zoeken. Dit moge in den beginne zoo zijn geweest, later werd het eene oprechte vriendschap. En ofschoon wij hem in zijne zwakke zijden hebben leeren kennen, toch houden wij veel van hem.

TA LASA is de man geweest, die ons een groot deel van het land heeft ontsloten, door ons te vergezellen en ons in kennis te brengen met de voormannen des lands. Wij gaven hem voor die hulp eene belooning en waarschijnlijk hoopte hij ook daarop; maar nooit heeft hij ons vooraf gevraagd: „Wat krijg ik er voor als ik met u meega?”

Toen Mevrouw ADRIANI in 1896 den lust niet meer kon bedwingen om het Posso-meer te zien, en haar man met beenwonden sukkelde, en ik voor langen tijd afwezig was, heeft TA LASA haar geleid, en uitstekend voor haar gezorgd.

Ook aan het Gouvernement bewees hij diensten door steeds mee te gaan met expedities, die met een politiek of met een wetenschappelijk doel Midden Celebes hebben bereisd. Bij die gelegenheden was het dan voor een groot deel aan zijne maatregelen en aan zijn beleid te danken, dat alles goed van stapel liep.

TA LASA moest ook dikwijls verwijten hooren van de andere hoofden over deze hulp aan de vreemdelingen verleend, maar zijn vernuft deed hem altijd de woorden vinden om hen, die verwijten deden, tot zwijgen te brengen.

Leerde TA LASA veel van ons, en was hij nooit uitgevraagd, wij leerden ook veel van hem. Woorden, wier beteekenis ons niet helder was, werden bewaard tot wij onzen vriend weer eens ontmoetten, en dan wist hij ons met zijn scherp verstand de juiste voorbeelden bij te brengen, die ons de beteekenis dier woorden dadelijk in een helder licht stelden.

Menschen, die woorden verkeerd gebruikten kon hij geducht bespotten, en ik denk dat dit ook wel het lot zal zijn geweest van jonge zendelingen, die pas de taal begonnen te leeren. Maar tegenover den persoon in kwestie was hij steeds beleefd. Hij kon zoo op eens zeggen: „Ik merk, dat ge de beteekenis van dit woord nog niet goed kent“, en dan maakte hij ons die spoedig bekend. Zóó deed maar een enkele Toradja.

Eens heeft hij ons een dergelijken dienst voor de uitbreiding van het zendingswerk bewezen als PAPA I WOENTE. Dit was bij de stichting van de post te Koekoe in 1904.

Toen ik over de vestiging van een onderwijzer te Koekoe ging spreken (men bedenke, dat toen het Gouvernement nog niet was opgetreden) had ik met drie hoofden te doen, want Koekoe bestond toen uit een vijftal gehuchten en dorpen, onderling dicht bij elkaar gelegen. De inwoners daarvan zijn later bij elkaar komen wonen in het tegenwoordige Koekoe.

Ik ontmoette een der drie hoofden, de man die tegenwoordig nog dorpshoofd is van Koekoe; zijn oudste zoon is al gedoopt, en hij zelf is tegenwoordig leerende. Dit hoofd durfde bij mijn bezoek geene beslissing nemen zonder de beide andere hoofden te hebben gehoord. Ik ging dus terug met de belofte, dat mij het antwoord op mijn verzoek zou worden gezonden. Dit antwoord luidde ongunstig, maar ik gaf den moed niet op.

Ik nam TA LASA in den arm, en door diens tusschenkomst werd eene vergadering met de drie Koekoe'sche hoofden belegd. Aanvankelijk werd daar in het honderd gesproken, totdat TA LASA hieraan een einde maakte door te zeggen: „Zoo komen wij niet verder. Zegt gijlieden een voor een uwe bezwaren tegen de vestiging, dan kan de zendeling ze beantwoorden.“ Zooals ik verwacht had, was het voornaamste bezwaar de vrees om onder het

Gouvernement te komen. Toen ik zeide, dat wij in geen andere betrekking tot het Gouvernement stonden dan als gewone onderdanen, begon een der hoofden hard te lachen, en zeide: „Dit gelooft immers niemand meer; sedert uwe komst zijn er Hollanders bij hoopen aan het strand gekomen (ook de Minahassische Christenen gingen door voor Hollanders), en heeft het Gouvernement er zich gevestigd; gij zijt de tamme buffel, waarmede het Gouvernement ons, wilde buffels, wil vangen”. — Wanneer men namelijk half verwilderde buffels wil vangen, doet men dit met behulp van een tamme wijfjesbuffel, achter welke men zich verbergt om den wilden buffel ongemerkt te kunnen naderen.

Het viel mij niet moeilijk uit de geschiedenis van de Zending in Posso voorvallen aan te halen, waaruit ik de hoofden kon laten zien, dat wij hunne belangen altijd op het oog hebben. Een der hoofden wilde mij toen de belofte afnemen, dat er in de streek van Koekoe nooit eene Gouvernements-vestiging zou komen. Ik antwoordde hem: „hoe kan ik dit nu beloven, terwijl ik u pas gezegd heb, dat ik niet van het Gouvernement ben. Als het Gouvernement zoo iets wil, kan ik het niet tegenhouden. maar zulk eene vestiging is niet afhankelijk van het al of niet aanwezig zijn van een onderwijzer”. Ik zeide hem, dat het Gouvernement ook hun heil wil, maar het Gouvernement komt als vorst, en wij komen als huns gelijken, door Jezus gezonden, om hen door onze prediking tot den hemelschen Vader te brengen.

„Ja, dat is waar ook”, hernam een andere, „gijlieden wilt ons onze goden afnemen.” Ik hernam: „Wel neen, ik neem ze u niet af, maar gijlieden zult ze zelven wegwerpen, wanneer gij God kent door onze prediking”. Ik ging hierop nog lang door om hun aanvankelijk een indruk

van God en zijne liefde te geven, maar een der hoofden beweerde, dat hunne goden toch meer van hen moesten houden, dan God van ons hield, want zij gaven hunnen goden te eten (namelijk door offers), en dat deden wij God niet.

Toen ik nog vele andere bezwaren met goed gevolg had weerlegd, zei ik: „Hoort eens vrienden, ik zou nu maar niet langer dralen. Toen de Loewoeërs den onderwijzer van Tomasa wilden wegjagen (in 1897), werd PAPA I MELEMPO boos, en hij liet dit niet toe. En toen diezelfde onderwijzer door een krokodil werd opgegeten, waren alle menschen bedroefd. Toen ik den onderwijzer van Boejoe mbajaoe overplaatste, waren velen daar boos op mij, en menschen van Panta zeiden: „Wanneer gij onzen onderwijzer overplaatst willen wij hem volgen“. En zoo durf ik u verzekeren: als gij den onderwijzer zes maanden bij u hebt gehad, wilt gij hem niet meer missen; bovendien kent gij hem allen reeds, en gij houdt reeds van hem“ (omdat deze toen reeds een jaar of zes te Posso had gewerkt).

Men gaf dan ook toe, en zoo ontstond de post Koekoe waar nu de zendeling SCHUIJT en zijne vrouw gevestigd zijn. Zonder de medewerking van TA LASA zou ik deze uitkomst niet hebben bereikt.

TA LASA is ook dichter. Ik zal niet zeggen, dat hij veel dichtelijk gevoel heeft, daar is zijn aard en zijn wezen niet naar; maar door zijn taalgevoel en vernuft weet hij aardige verzen te maken. Wanneer een hoofd een medehoofd in een andere plaats bezoekt om dezen over een of andere zaak te spreken, scharen zich dikwijls in den avond van dien dag de mannen en vrouwen tot een reidans; dan geeft het eene hoofd een vers te zingen, waarin hij

op bedekte wijze aan den gast vraagt wat het doel van diens komst ten zijnent is. Was dit couplet gezongen, dan antwoordde de gast ook met een vierregelig vers, waarin hij mededeelde of hij kwam met eene vreedzame bedoeling, dan wel met eene vijandige. Dit vers werd dan ook gezongen. Dan antwoordde weer de ander, en zoo vormde het zingen van deze versjes eene voorbereiding tot de besprekingen op den volgenden dag. In het maken van zulke versjes is TA LASA zeer bedreven.

Zal men een vaartuig, dat men in het bosch uit een zwaren boomstam heeft gehakt, naar het meer, naar de Posso-rivier of naar het zeestrand sleepen, dan maakt iemand een vers, dat door een der lieden wordt voorgezongen. Na iederen regel volgt de uitroep «ohai o». Dit wordt door allen gezongen, en onder dit zingen van «ohai o» wordt het vaartuig met vereende kracht voortgetrokken. Bij het zingen van den nieuwen regel blaast men uit, om dan bij het «ohai o» weer een paar flinke rukken te geven aan de lange rotanlijn, waarmee men de schuit voorttrekt.

In het dichten van zulke verzen is TA LASA heel sterk. Meestal worden daarin gebeurtenissen van den dag bezongen, en daarbij heeft TA LASA dan gelegenheid om met dezen en genen den spot te drijven. Laat ik u daarvan een voorbeeld mogen vertellen uit TA LASA's laatste gedicht van dien aard.

Niet lang nadat de actie van het Gouvernement in Midden-Celebes was begonnen, werd in het bovenland eene vergadering gehouden door de voornaamste hoöden van het land om daar te bespreken welke houding men tegenover het Gouvernement zou aannemen. TA LASA maande de lieden toen aan om zich aan het Gouvernement te onderwerpen. Maar zekere TA NTOGIA, hoofd van

het Gouvernement hebben gevochten, dood zijn of uit hunne waardigheid ontzet, en dat hij (TA LASA) nu distriktshoofd is, en dat allen naar hem moeten hooren.

Misschien heeft deze en gene reeds bij zichzelf gezegd: al heeft TA LASA in sommige opzichten den weg der zendelingen geëffend, hoe stond hijzelf nu tegenover het Evangelie?

Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat TA LASA bij de vele aanrakingen, die hij met ons had, zeer dikwijls de prediking van het Evangelie heeft gehoord. Hij heeft er zich ook nooit bepaald aan onttrokken, ofschoon er gedurende de jaren, dat hij als distriktshoofd te Tentena woonde, wel tijden zijn geweest, waarin het er veel van had, alsof hij juist op den Zondag met opzet afwezig was. Was hij echter ter plaatse, dan kwam hij ook in de bijeenkomsten.

Er is een tijd geweest, dat ik de hoop koesterde, dat TA LASA spoedig voor het Evangelie gewonnen zou zijn. Dat was toen ik, hem nog niet goed kennende, hoorde hoe hij met het heidendom spotte. In 1899 schreef ik van hem: «TA LASA moet reeds veel weten van het Christendom, en hij heeft de gewoonte om na eene toespraak het gehoorde met eigen woorden te releveeren of er opmerkingen aan toe te voegen, die bewijzen dat het hem niet aan verstand ontbreekt. Meermalen erkent hij de waarheid van het Christendom, en soms kan hij het gezelschap plotseling doen uitbarsten in lachen door op eene eigenaardige en pittige wijze het bespottelijke en ongerijmde van eene of andere heidensche gewoonte in het licht te stellen».

Elders heb ik al eens verteld, hoe hij het doodenfeest voor eene Tante zou vieren. Bij gelegenheid van zulk een

offerfeest werden de lijkkasten der overledenen weer open gemaakt en de beenderen, waarvan de vleeschdeelen waren vergaan, werden er dan uitgehaald, schoongemaakt, en in kleine voor dat doel opzettelijk gemaakte kistjes opgeborgen, waarna deze kistjes in spelonken werden weggezet. TA LASA nu kwam eens bij mij, en vroeg mij een kist met slot te koopen in den winkel van den Chinees, want hij zeide geen tijd meer te hebben om zelf een kistje voor de beenderen zijner tante te maken. Zich tot het aanwezige gezelschap richtende, voegde hij er bij: „Ik zal den sleutel er bij ophangen; als mijne tante dan naar hare beenderen wil gaan kijken, kan zij zelve de kist openmaken”. Natuurlijk volgde een uitbundig gelach van het gezelschap.

Langzamerhand echter begon ik te merken, dat deze minachting voor het heidendom voortkwam uit een gemis aan godsdienstig gevoel, en ik begreep, dat TA LASA zich evengoed vroolijk kon maken over het Christendom, wanneer geen onzer daarbij tegenwoordig was. Dit gemis aan godsdienstig gevoel liet zich ook meermalen merken bij onze taalonderzoekingen. Duistere en moeilijke uitdrukkingen of toespelingen zijn hem alleen duidelijk, wanneer ze op te lossen zijn met vernuft; en taalkundige moeilijkheden die met godsdienstig besef alleen zijn te verklaren, blijven hem duister, al voelt hij dit niet, omdat voor zijn rationalistischen geest alles klaar is.

TA LASA draagt ons achting toe; dit laat hij steeds merken, maar hij begrijpt ons niet. Terwijl wij ons met PAPA I WOENTE spoedig verbonden voelden, omdat wij, hij in zijn Heidendom en wij in ons Christendom, elkaar begrepen en nader tot elkaar kwamen, is TA LASA ons, ondanks alle vriendschap, vreemd gebleven.

De moeite die wij ons van den aanvang af hebben gegeven om de menschen voor het Evangelie te winnen,

heeft hij nooit kunnen begrijpen. Hij kan in al ons spreken en doen, niet anders gezien hebben, dan een voorbereiden van de konist van het Gouvernement.

Een geestverwant onderhoofd van TA LASA, die Christen is geworden, zeide mij eens: „De Possoërs, die geen Christen willen worden, zijn als menschen, die hunne schuld maar half afbetalen”. Hij bedoelde hiermede: wij hebben ons nu eenmaal aan het Gouvernement onderworpen, — dit is de eene helft, — laat ons nu den godsdienst van het Gouvernement aannemen, — dat is de andere helft. Op dergelijke wijze beschouwt TA LASA de zaak des Christendoms. Zoo zijn er meer, maar gelukkig niet vele, en daarom wint het Evangelie langzamer veld, dan wij zouden verwachten. Het Christen worden is voor de meesten méér dan „eene schuld afdoen”.

Evenmin als ons, begreep TA LASA zijne vrouw. Ik heb u reeds verteld, dat hij drie vrouwen had, gezusters, van wie ééne gedood werd als straf voor overspel. Bij geen dezer vrouwen heeft hij kinderen gehad. Een poos na den dood der genoemde vrouw, nam hij eene jonge vrouw, bij wie hij nu kinderen heeft. Wanneer wij echter van „TA LASA's vrouw” spreken, dan denken wij altijd aan ROEMODAE, de oudste der drie zusters, en verreweg de meest beteekenende van TA LASA's vrouwen. Deze intelligente vrouw is eene geziene priesteres. Meermalen hebben wij haar in haar werk gezien, en dit verrichtte zij altijd met grooten ernst en veel waardigheid. Zij kende den godsdienstigen achtergrond der dingen wel, en dat wij een blik hebben mogen slaan in het godsdienstig denken der Possoërs komt voor een groot deel door haar.

Wanneer het zoo trof, dat wij bij haar logeerden, als haar man niet thuis was, kon zij 's avonds uren lang met ons praten en ons den geestelijken achtergrond van de

heidensche gebruiken laten zien. Zij kon zich dan in eens tot ons overbuigen om ons fluisterend den naam van een of anderen geest te noemen, fluisterend om den eigenaar van dien naam niet te doen gelooven, dat zij hem minachtte.

Uren achtereen kon zij dr. ADRIANI en mij de litanieën der priesteressen dicteeren. In dien tijd toen alle dingen voor ons nog zoo vreemd en geheimzinnig waren, gaf zij mij op eens een kijk op al die litanieën, in het opdreunen waarvan het voornaamste werk der priesteressen bestaat. Zij zeide tot mij: „als ik die litanieën reciteer, doe ik niets anders dan gij, als gij bidt. Gij sluit de oogen, en dan gaat uwe ziel uit naar God om hem wat te vragen of te zeggen. Wij gaan daartoe onder een katoenen zak zitten, en dan gaat onze ziel ook uit naar den Hemelheer. Wij durven hem echter niet zoo maar te naderen, en daarom roepen wij de hulp in van de ons bevriende woerakegeesten, die ons tot Hem brengen.” Toen begreep ik het op eens: dit reciteeren der priesteressen is niet anders dan een gebed, maar een gebed met „een ijdel verhaal van woorden.”

In onze bijeenkomsten kwam zij zelden, maar op tijden, zooals ik ze u juist beschreef, konden wij veel met haar spreken over Jezus en de Blijde Boodschap, die Hij ons brengt. En dan vroeg zij verder; zij sprak ook tegen, maar zij toonde dat zij ons begreep. Zij had blijkbaar nog genoeg aan hare heidensche overtuiging, en ze is het Evangelie niet nader gekomen.

Na 1905, toen ik met verlof naar Holland ging, heb ik haar nog slechts enkele malen ontmoet, omdat ik na terugkeer uit Holland, W a t o e A w o e, waar zij is blijven wonen, niet meer onder mijne herderlijke zorg heb gehad. Die enkele ontmoetingen waren ook niet van dien aard, dat wij van hart tot hart konden spreken, zooals dit vroeger wel voorkwam.

Een klein voorval uit dien vroegeren tijd staat mij nog levendig voor den geest. Toen ik mij eens, na een lang gesprek met haar, ter ruste begaf, en mij op mijn matje in de voorgalerij van haar huis neerlegde, kwam zij na een minuut of vijf weer naar buiten, naar mij toe. „Ik zie, dat ge geen muskietengordijn bij u hebt, zei ze, en er zijn in dezen tijd juist zooveel muskieten. Ik heb er een bij mij”. En zonder eenig antwoord af te wachten begon zij het net over mij uit te spannen. Toen zij daarmede gereed was, boog zij zich nog even naar mij toe, en zeide op zachten toon: „dit muskietennet heb ik verdiend met mijn priesteressenwerk.”

Neen, TA LASA kon deze vrouw niet begrijpen. Toen het gesprek in tegenwoordigheid van haar en haar man weer eens kwam op het werk der priesteressen, zeide TA LASA schamper; „dat reciteeren der litanieën is de handel der vrouwen”. Hij bedoelde hiermede: zij doen het alleen om der wille van het loon.” TA LASA kon er anders geen reden voor vinden, dat eene vrouw zich zoo maar door dezen en genen liet halen om daar eenige litanieën te reciteeren,

Toen een Minahassisch politiesoldaat aan hem had verteld, dat ik voor iederen dag op reis f 6.— declareerde, zooals Gouvernements ambtenaren dit doen mogen, toen eerst begreep hij mijn reizen en trekken. En toen ik toevallig ontdekte, dat men hem dit had verteld, en ik hem beter inlichtte, zag ik duidelijk, dat hij mij niet geloofde.

Bepaald tegengewerkt heeft TA LASA den loop van het Christendom niet. Eensdeels stond hij er te onverschillig tegenover en anderdeels was hij daartoe te slim, want hij zag heel goed de vriendschappelijke houding, die onze Civielgezaghebber, de heer MAZEE, tegenover de Zending aannam. Misschien ook heeft de achting, die hij voor zijne

vrienden TOEA BOBA (dr. ADRIANI), en PAPA I DORONTJI (mij) had, hem geholpen, om zich niet tegen het Christendom kanten. Maar toch is altijd duidelijk te merken geweest, dat de dingen liever bij het oude hield.

En dit is ook zeer goed te begrijpen. Het Christendom brengt een nieuwen toestand met zich, waarin hij niet thuis is. Wanneer zijne onderdanen Christen zijn, zal hij zich niet meer op zijn gemak voelen; hij zal zijn vernuft dan ook niet meer zoo vrij kunnen laten werken; bij de nieuwen adat kan hij niet meer de voorste zijn.

Eens heb ik hem in een vertrouwelijk onderhoud gevraagd: „Vriend, we hebben nu al zoo lang tezamen met elkaar geleefd, en ge hebt reeds ontelbare malen het Woord Gods hooren verkondigen. Zeg mij nu eens, wat gij van het Evangelie denkt?”

Toen heeft hij geantwoord: Wat het Heidendom aangaat, het onware daarvan heb ik allang ingezien. Alleen omtrent ééne zaak zou ik nog aan de waarheid kunnen gelooven. Ge herinnert u, dat ik eens zwaar ziek ben geweest; toen hebben mijne verwanten aan de goden beloofd om het tempelfeest montjojo te vieren als ik beter werd en inderdaad trad na die belofte beterschap in. En wat het Christendom betreft, dit is zeker iets waars; ik zal ook zeker Christen worden, maar nu nog niet.”

Er is een tijd geweest, dat wij zendelingen hoopten, dat TA LASA spoedig Christen zou worden, want al wisten wij, dat hij waarschijnlijk nooit een goed Christen zou zijn, evenmin als hij ooit een goed heiden is geweest, de Possoërs, die nu eenmaal tot hunne hoofden opzien, en niet gaarne iets doen, waarvan zij vermoeden, dat het hun hoofd niet aangenaam zal zijn, zouden zich licht door het achterblijven van het distriktshoofd van de goede keuze laten afhouden. Sommigen verschuilden zich ook achter dit voorwendsel en zeiden:

„wanneer TA LASA Christen wordt, worden wij het ook”.

Maar God heeft ons nu weer getoond, dat zijn werk wel den invloed ondervindt van menschen, maar dat het slagen daarvan niet afhankelijk is van menschen. Sedert twee jaar zijn overal in het ressort van den zendeling SCHUYT, die verreweg het grootste deel van het distrikt Lage tot zijn arbeidsveld heeft, kleine gemeenten ontstaan, die steeds toenemen in grootte. En het laat zich aanzien, dat ook hierin TA LASA de tegenhanger van PAPA I WOENTE zal worden: PAPA I WOENTE ging zijne „kinderen” vóór op den weg des levens; TA LASA zal, wanneer velen zijner „onderdanen” Christen zijn geworden, zich door dezen gedrongen voelen om ook Christen te worden.

Wat TA LASA nog altijd van den beslissenden stap terughoudt? Wij weten het niet. Meer dan eens heeft hij reeds gezegd Christen te zullen worden, maar hij is er nog niet toe gekomen het dooponderwijs te volgen. Bij zijn jongste vrouw kreeg hij eerst een zoontje, dat hij den naam gaf van PANGGOERISA naar een der meest bekende vorsten van Loewoe, die vroeger de heeren des lands waren. Dit kind groeide op tot een alleraardigst kereltje, van wien iedereen evenveel hield. Plotseling is het echter gestorven.

Een poos daarna vertelde TA LASA, dat hij Christen zou worden, wanneer het doodenfeest voor het kind was gevierd. Dit doodenfeest wilde hij te Watoe Awoe houden; maar onze Civielgezaghebber verbood het overbrengen van het lijkje van Tentena naar Watoe Awoe. En zeer terecht. Uit hygiënisch oogpunt was enkele jaren geleden het verbod uitgevaardigd om de lijken der overledenen weer op te graven ten einde hunne beenderen te reinigen. Wanneer nu het dikstrikthoofd het lijkje van zijn kind ging vervoeren, zou de oude, schadelijke gewoonte van het opgraven weer in zwang kunnen komen. Toen is een doodenfeest voor het kind

te Tentena gevierd; maar TA LASA heeft daarna niet meer gesproken van Christen worden.

Toch zal hij dit waarschijnlijk eens worden, maar ik zal u daarvan niets hartverheffends kunnen vertellen, tenzij God een wonder aan hem doet, en de Heilige Geest hem verlicht, zoodat hij gevoel krijgt voor de goddelijke dingen en behoefte aan verlossing van zijn ijdelheid en eigenge-rechtigheid.

Deze schets is bedoeld om u een tegenhanger te geven van PAPA I WOENTE. Deze is eene profetische verschijning, onder zijn volk. Maar God gebruikt allerlei menschen om zijn koninkrijk te doen komen in Posso-land, en ook van TA LASA moeten wij getuigen, evenals wij dit deden van PAPA I WOENTE — al is het dan ook bedoeld in een eenigszins gewijzigden zin —: zonder TA LASA zou onze weg als pioniers van de Zending in Posso, heel wat zwaarder zijn geweest.

UIT DE STATUTEN
VAN DEN
ZENDINGSTUDIE RAAD

goedgekeurd bij Koninklijk Besluit d.d. 20 Mei 1911, No. 52.
(Bijvoegsel tot de Nederlandsche Staatscourant van 29 Juni 1911, No. 150)

Art. 4. De Zendingstudie Raad stelt zich ten doel de regelmatige bestudeering der Zending te bevorderen en de kennis aangaande haar te verbreiden, om hierdoor belangstelling en liefde voor de Zending te wekken, het gevoel van verantwoordelijkheid in het bijzonder tegenover onze koloniën te verlevendigen en het gebedsleven in de gemeente voor de Zending te verdiepen, zoodat de zendingsarbeid door Nederland verricht steeds beter en vollediger door de Nederlandsche Christenheid zoo stoffelijk als geestelijk gesteund worde.

Art. 5. De Zendingstudie Raad tracht dit doel langs wettigen weg te bereiken door:

- a.* de zelfstandige bestudeering der zending, zoo persoonlijk als gezamenlijk in grootere of kleinere groepen, aan te moedigen;
  - b.* het vormen van zendingstudie-kringen en -cursussen te bevorderen;
  - c.* het geven van inlichtingen aangaande zendingsliteratuur en andere zaken voor de bestudeering der Zending van belang;
  - d.* het vervaardigen en uitgeven van handboeken, leidraden en andere hulpmiddelen ten dienste dezer studie;
  - e.* het redigeeren en uitgeven van tijdschriften en andere periodieke uitgaven;
  - f.* het organiseeren van Conferenties en andere samenkomsten;
  - g.* de vorming van leiders voor zendingstudie-kringen;
  - h.* het medewerken met andere vereenigingen, die een overeenkomstig doel beoogen en dit door dezelfde of soortgelijke middelen trachten te bereiken;
  - i.* en voorts door andere wettige middelen, die aan het doel bevorderlijk zijn.
-

Belangrijke Zendingsuitgaven

LABAN, een levensbeschrijving uit de Zending onder de Bataks op Sumatra met voorwoord van Dr. Joh. Warneck. Vertaald door mevr. Sillem.

Een zeer belangrijk geschrift, in gr. 8° dat den titel zou kunnen dragen »Van Tooverpriester tot Bijbelcolporteur«. Dr. Warneck schrijft in de voorrede: »*De tijd die ik (als zendeling op Samosir) met Laban heb mogen omgaan, behoort tot de lichtzijde van mijn zendingsloopbaan.*»

»Het geloof der Christenen in het vaderland wordt gesterkt door de levensbeschrijving van zulke kinderen Gods«. 65 blz. en 22 fraaie platen naar foto's.

Prijs in geïllustreerd omslag fr. p. p. slechts 35 cents.

De Gereformeerde Kerken in Nederland en de Zending in Oost-Indië, in de dagen der Oost-Indische Compagnie door Dr. C. W. Th. Baron van Boetzelaer van Dubbeldam.

Dit keurig uitgevoerd, hoogst belangrijk werk in gr. 8° groot 352 blz., inbegrepen talrijke bijlagen en een namenregister, kostte vroeger f 3.50. Thans slechts f 1.75 fr. p. p.

Het **Zendingsjaarboekje** voor 1913. Een belangrijk boekje van 205 blz. met 7 platen. Onder meer is opgenomen **Verklarende lijst** van Maleische enz. woorden, welke in Zendingsliteratuur voorkomen. Prijs slechts 40 cents. Jrg. 1912 f 0.25; 1911 f 0.20; 1910 f 0.20.

Tezamen besteld f 0.60.

Nederlandsche Zendingsbode, Centraalblad voor de Zending; verschijnt wekelijks. Hoofdred. Jonkvr. H. B. de la Bassecour Caan te den Haag. **24ste** Jaargang; per jaar f 2.— fr. p. p. Vraag proefnummer.

Ons Zendingsblad. Maandelijks verschijnend Zendings-tijdschrift voor kinderen. Geïllustreerd. Prijs per jaargang 40 cent. Bij 25 jaarabonnementen f 3.—; bij 50 jaarabonn. f 5.—. Vraag proefnummers.

Al het bovenstaande werd uitgegeven in den „Boekhandel van den Zendingstudie Raad“ te den Haag en is ook in den Boekhandel verkrijgbaar.

BIBLIOTHEEK VRIJE UNIVERSITEIT

3 0000 02013 1391

Bij uitgever dezes verschenen onder
meer de volgende Zendingsuitgaven:

A. Winckel, Animisme en Christendom

met „Vorwort" van Dr Joh. Warneck.

Dit boek bewerkt naar de beste bronnen (Kruyt, Warneck, enz.) geeft een duidelijk beeld van het Heidendom, in verband met de Zending in N. O. Indië; 350 blz., 12 fraaie platen, register, enz.; geb. in stevigen band slechts f 1.55.

Handleiding bij idem f 0.45.

J. C. Rutgers, Islam en Christendom

2de geheel omgewerkte en vermeerderde druk.

Een getrouw beeld van oorsprong en uitbreiding en aard van den Islam in speciaal verband met de Zending in N. O. Indië; 300 blz., 26 platen, register, enz.; geb. in stevigen band slechts f 1.45.

Handleiding bij idem f 0.45.

H. Weiss, Ons Suriname

Schetsen van Land en Volk (Indianen, Slaven, Boschnegers, enz.) en van den Zendingarbeid der Broedergemeente; ± 200 blz., 20 platen in toondruk, register, enz., losse kaart in kleuren, geb. in stevigen stempelband slechts f 1.20.

Handleiding hierbij; afzonderlijk f 0.20; bij het boek gratis.

Zendingsliederenbundel bevattende 70 met zanggekozen liederen, 4-stemmig gezet voor gemengd koor (ook voor een zangstem met begeleiding van piano of Harmonium).

In twee uitvoeringen: op dun papier in slap linnen omslag slechts 50 cent; 20 en meer ex. à 40 cent; op zwaar papier en in stevigen stempelband à 80 cent.

Vraag uwen Boekhandelaar